

Kamil ZAWADZKI¹

ZATRUDNIENIE W WYBRANYCH SEKTORACH I ZAWODACH KREATYWNYCH W UNII EUROPEJSKIEJ W OKRESIE KRYZYSU GOSPODARCZEGO. SPECYFIKA I PERSPEKTYWY WZROSTU

Streszczenie

W artykule przeprowadzono dynamiczną, strukturalną i komparatywną analizę zatrudnienia w wybranych zawodach i branżach reprezentujących sektor kreatywny w Unii Europejskiej w okresie poprzedzającym globalny kryzys gospodarczy, jak i po jego nastaniu. Wskazano zagrożenia dla przyszłego wzrostu zatrudnienia w kreatywnej ekonomii, a także sformulowano rekomendacje w odniesieniu do zakresu interwencji państwa niezbędnej do pełnego wykorzystania potencjału zatrudnieniowego analizowanych sektorów w czasie wychodzenia z recesji.

Słowa kluczowe: zatrudnienie w kreatywnej gospodarce, interwencja państwa, Unia Europejska, kryzys gospodarczy

EMPLOYMENT IN SELECTED ECONOMIC SECTORS AND CREATIVE OCCUPATIONS IN EUROPEAN UNION: CHARACTERISTICS AND GROWTH PROSPECTS

Summary

The present paper offers a dynamic, structural and comparative analysis of employment in selected occupations and industries from the creative sector in the European Union, before and after the advent of the global economic crisis. Risks concerning the future employment prospects in the creative economy have been identified and recommendations on the scope of government intervention that is necessary to make full use of the employment potential of these sectors during the recovery have been formulated.

Key words: employment in creative economy, European Union, government intervention, economic crisis

1. Wstęp

Światowy kryzys gospodarczy, zapoczątkowany na rynkach finansowych przez upadek amerykańskiego banku Lehman Brothers we wrześniu 2008 roku, rozprzestrzenił się na całym świecie i dał się wyraźnie odczuć także w Unii Europejskiej. Nie trzeba by-

¹ dr Kamil Zawadzki – Katedra Gospodarowania Zasobami Pracy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; e-mail: kamil.zawadzki@umk.pl

ło długo czekać na jego negatywne konsekwencje na rynkach pracy. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku produkcyjnym (15–64 lata) w Irlandii spadł z 69,1% w 2007 roku do 59,2% w 2011 roku, a w Hiszpanii odpowiednio z 65,6% do 57,7%. Wieloletnia tendencja wzrostu wskaźnika zatrudnienia w całej Wspólnocie zakończyła się w 2008 roku, gdy miał on swe apogeum na poziomie 65,9%, po czym do 2010 roku spadł do 64,1%. W UE-27 znacząco wzrosło również bezrobocie: z 7,1% w 2008 roku do 10,5% w 2012 roku.

Ostatnia dekada przyniosła intensyfikację badań ekonomicznych nad gospodarką kreatywną. Akcentuje się w nich przede wszystkim: wkład sektorów twórczych w powiększanie dochodu narodowego, rolę rozwoju kreatywnych metropolii oraz problematykę wyboru narzędzi polityki gospodarczej wspierającej ich działalność. Wątki dotyczące potencjału zatrudnieniowego w tych gałęziach gospodarki nie były do tej pory szerzej eksploatowane, szczególnie na tle światowego kryzysu ekonomicznego. Tę lukę ma w pewnym zakresie wypełnić niniejsze opracowanie.

Głównym celem artykułu jest strukturalna, komparatywna i dynamiczna analiza zatrudnienia w wybranych obszarach reprezentujących sektor kreatywny w Unii Europejskiej w okresie poprzedzającym kryzys gospodarczy i zaraz po jego nastaniu, a także określenie perspektyw i zagrożeń dla jego wzrostu w przyszłości. Rozważania objęły przede wszystkim lata 2008–2012, dzięki czemu opisano rozwój sektorów kreatywnych w okresie pogorszenia globalnej koniunktury. Ponadto, w artykule sformulowano listę aktualnych wyzwań i zagrożeń dla dalszego rozwoju zatrudnienia w branżach twórczych, jak również określono wynikający z nich zakres interwencji państwa, niezbędnej do pełnego wykorzystania potencjału zatrudnieniowego analizowanych sektorów w czasie wychodzenia z okresu recesji.

2. Kwestie metodologiczne

Analiza struktury i dynamiki zatrudnienia w kreatywnej gospodarce nie jest sprawą prostą. Pierwszym z problemów, na jakie natrafia badający, to brak jednolitych, powszechnie przyjętych definicji kreatywnej gospodarki. Kreatywną ekonomię – w zależności od akcentów – można utożsamiać z: przemysłami kultury (*cultural industries*), przemysłami kreatywnymi (*creative industries*), przemysłami praw autorskich (*copyright industries*), przemysłami cyfrowymi (*digital industries*) lub sektorami kreatywnymi (*creative and knowledge-intensive sectors*), [Caves, 2002; Florida, 2002; Hesmondhalgh, 2002; Howkins, 2002; Throsby, 2001; Towse, 2010; UNCTAD, 2010].

Jedną z najczęściej wykorzystywanych w literaturze definicji jest klasyfikacja oparta na kryteriach wyznaczonych przez Departament Kultury, Mediów i Sportu Wielkiej Brytanii. Według niej, są to: *te przemysły, które mają swe źródło w indywidualnej kreatywności, umiejętnościach i talencie, oraz które mają potencjał tworzenia wartości i miejsc pracy przez generowanie i eksploatację własności intelektualnej* [DCMS, 1998]. Zatem należą do niej: reklama, sztuki wizualne, dziedzictwo narodowe, architektura, rzemiosło artystyczne, design, przemysł filmowy, interaktywne oprogramowanie służące rozrywce (gry komputerowe), muzyka, sztuki performatywne, przemysł wydawniczy, telewizja i radio.

Powyższe definicje mają charakter sektorowy. Jednakże w analizie kreatywnych zasobów pracy większe uzasadnienie ma ujęcie, które równoległe uwzględni przynależność do adekwatnych sektorów (branż, gałęzi), jak i reprezentowanie zawodów kreatywnych. Przykładem takiego podejścia do mappingu kreatywnej ekonomii jest australijska koncepcja *Kreatywnego trójzębia* (*creative trident*), [Higgs, Sunningham, 2008, s. 15-18].

Zgodnie z nią, można rozróżnić trzy grupy pracowników kreatywnych (rysunek 1.):

1. Pracujący jednocześnie w zawodzie kreatywnym i sektorze kreatywnym (na przykład tancerz w teatrze);
2. Pracujący w zawodach kreatywnych, ale poza sektorem kreatywnym (na przykład projektant samochodów);
3. Pracujący w sektorze kreatywnym, lecz nie w zawodzie kreatywnym (na przykład księgowy w wydawnictwie literackim).

RYSUNEK 1.

Kreatywne zasoby pracy według koncepcji *creative trident*

		SEKTORY DZIAŁALNOŚCI	
		KREATYWNE	POZOSTAŁE
ZAWODY	KREATYWNE	Kreatywny rdzeń	Kreatywni pracownicy poza sektorem kreatywnym
	POZOSTAŁE	Pozostali pracownicy w sektorze kreatywnym	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Higgs, Sunningham, 2008].

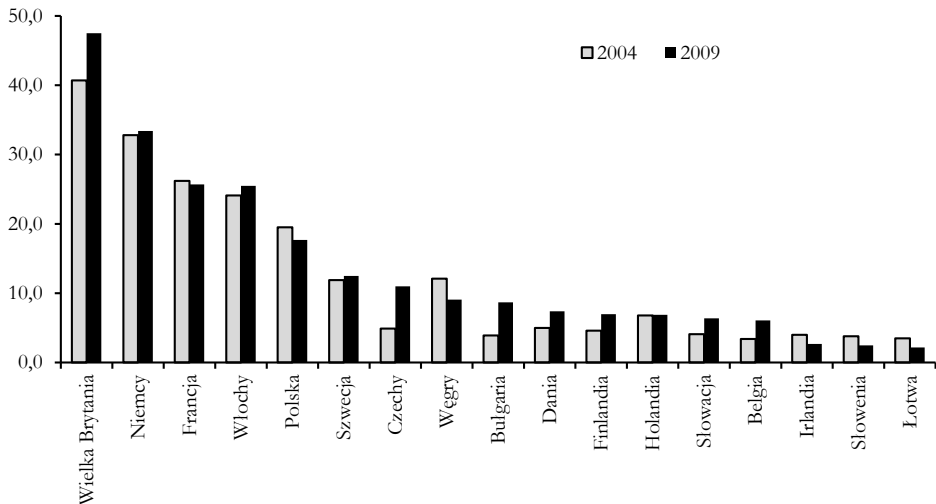
Choć podejście *Kreatywnego trójzębia* wydaje się najbardziej nośne informacyjnie i interesujące badawczo, dokonanie analiz porównawczych między krajami europejskimi bazujących na nim nie jest jeszcze możliwe ze względu na jego bardzo wysokie wymagania co do adekwatnych – to jest wyczerpujących, porównywalnych, zdezagregowanych i ciągłych – danych statystycznych dotyczących zatrudnienia kreatywnego jednocześnie według zawodów i sektorów. Niestety, nawet posilkując się tematycznymi danymi związanymi z przemysłami kultury publikowanymi przez Eurostat [*Cultural statistics* 2007 i 2011], porównanie zatrudnienia kreatywnego w okresie poprzedzającym i następującym po pojawieniu się kryzysu gospodarczego jest bardzo utrudnione z uwagi na

zmiany w systemach klasyfikacji i zawodów, którymi się posługiwano w tym okresie². Stąd w dalszej analizie empirycznej było konieczne przyjęcie osobno podejścia opartego na zawodach i osobno na branżach kreatywnych.

3. Zatrudnienie w wybranych kreatywnych grupach zawodów w krajach Unii Europejskiej w okresie poprzedzającym i następującym po wybuchu światowego kryzysu gospodarczego

Spójną międzynarodową analizę kreatywnego zatrudnienia w okresie pierwszej dekady XXI wieku można przeprowadzić na podstawie klasyfikacji zawodów ISCO-88 na przykładzie dwóch grup średnich – 243. i 245. Obie te grupy w całości można zaliczyć do zawodów sektora kreatywnego, choć – o czym trzeba pamiętać – stanowią one jedynie jego reprezentację. Grupę 243. tworzą: archiwiści, bibliotekoznawcy i specjaliści informacji naukowej, a 245. – specjaliści kultury i sztuki, do których zaliczają się: literaci, dziennikarze, artyści plastycy, muzycy, tancerze, reżyserzy, producenci filmowi oraz twórcy ludowi.

WYKRES 1.
Archiwiści, bibliotekoznawcy i specjaliści informacji naukowej w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2004 i 2009 – ISCO-88 grupa 243. (w tys. pracujących)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych bazy Eurostat: Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemploy]

² Dane Eurostatu opublikowane w *Cultural statistics* w 2007 roku za 2005 rok są agregowane według NACE 1.1 (odpowiednik PKD 2004), a klasyfikacja zawodów według ISCO-88. Z kolei, dane za 2009 rok są już zgodne z NACE 2. (PKD 2007), a zawody od 2011 roku – z ISCO-08.

ment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp, data wejścia: 5.11.2013].

Zmiany liczby zatrudnionych specjalistów informacji naukowej w archiwach i bibliotekach w 2009 roku w relacji do 2004 roku w Unii Europejskiej nie były jednokierunkowe. Jednak istotne jest to, że w największych gospodarkach Wspólnoty liczba zatrudnionych w tej grupie zawodowej zwiększyła się (Wielka Brytania) lub pozostała na bardzo zbliżonym poziomie. W niektórych mniejszych krajach (Czechy, Bułgaria) nastąpił wzrost ponad dwukrotny, a tam, gdzie nominalnie zatrudnienie archiwistów i bibliotekarzy spadło, spadek ten nie przekraczał jednej trzeciej (wykres 1.).

Analizując zmiany liczby zatrudnionych specjalistów archiwistyki i bibliotekoznawstwa w 2009 roku w relacji do 2004 roku w całej UE-27, należy zauważyć, że bilans zmian liczby pracujących przedstawia się dodatnio. Co istotne, wzrost liczby pracujących był o ponad 70% większy, a w kilkunastu krajach Wspólnoty nawet kilkunastokrotnie większy w tej grupie zawodowej, niż wzrost zatrudnienia ogółem w całej Unii w latach 2004–2009 (tabela 1.).

TABELA 1.

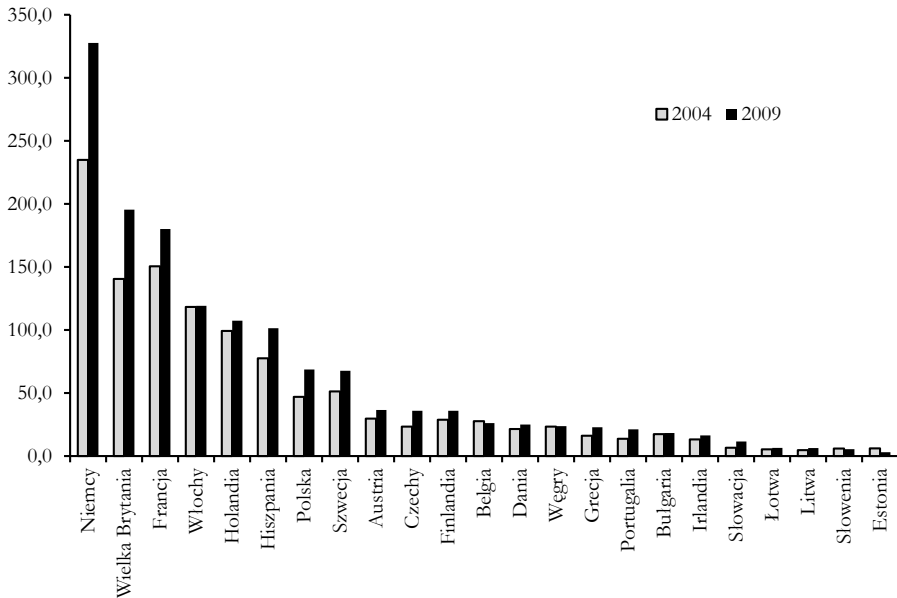
Archiwiści, bibliotekoznawcy i specjaliści informacji naukowej i zatrudnienie ogółem w wybranych krajach UE-27 – zmiana liczby zatrudnionych w okresie od 2009 roku do 2004 roku (%)

Kraj	Archiwiści i bibliotekoznawcy	Zatrudnienie ogółem
Czechy	124,5	4,7
Bułgaria	123,1	11,4
Belgia	79,4	6,7
Słowacja	56,1	9,1
Finlandia	52,2	3,3
Dania	48,0	1,1
Wielka Brytania	16,7	1,3
EU-27	7,9	4,6
Włochy	5,8	2,7
Szwecja	5,0	4,1
Niemcy	1,8	6,8
Holandia	1,5	5,4
Francja	-1,9	3,4
Polska	-9,2	15,7
Węgry	-24,8	-3,2
Irlandia	-32,5	3,0
Słowenia	-34,2	4,1
Lotwa	-37,1	-3,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych bazy Eurostat: Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp, data wejścia: 5.11.2013].

Jeszcze lepszym reprezentantem ogółu zatrudnienia w sektorze kreatywnym jest grupa 245. zawodów (m.in.: artyści, dziennikarze, twórcy). Jedynie w trzech, spośród analizowanych krajów Unii, liczba zatrudnionych w tej grupie zawodowej spadła. Na największych rynkach pracy Wspólnoty (Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Hiszpania) zanotowano natomiast zdecydowany wzrost liczby zatrudnionych w tej grupie zawodów (wykres 2.).

WYKRES 2.
Specjaliści kultury i sztuki w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2004 i 2009 – ISCO-88 grupa 245. (w tys. pracujących)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych bazy Eurostat: Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp, data wejścia: 5.11.2013].

Analizując dynamikę zatrudnienia specjalistów kultury i sztuki w okresie poprzedzającym nadejście kryzysu gospodarczego i zaraz po nim w całej UE-27, trzeba podkreślić, że bilans przedstawia się zdecydowanie dodatnio. Od 2004 do 2009 roku liczba pracujących w grupie 245. zawodów zwiększyła się o ponad jedną czwartą, co było niemal sześciokrotnie większym wzrostem niż wzrost zatrudnienia ogółem w całej Unii w tym czasie. Szczególnie znaczny wzrost zatrudnienia bohemy nastąpił na głównych rynkach pracy Unii Europejskiej: w Niemczech i Wielkiej Brytanii o prawie 40%, a w Hiszpanii o około 30% (tabela 2.).

TABELA 2.**Specjaliści kultury i sztuki i zatrudnienie ogółem w wybranych krajach UE-27 – zmiana liczby zatrudnionych w 2009 roku w relacji do 2004 roku (%)**

Kraj	Specjaliści kultury i sztuki	Zatrudnienie ogółem
Słowacja	74,6	9,1
Portugalia	55,5	-1,5
Czechy	53,8	4,7
Polska	46,4	15,7
Grecja	41,4	4,4
Niemcy	39,5	6,8
Wielka Brytania	39,2	1,3
Litwa	38,3	-1,8
Szwecja	32,0	4,1
Hiszpania	30,8	4,9
EU-27	27,1	4,6
Irlandia	25,0	3,0
Finlandia	25,0	3,3
Austria	23,6	7,7
Łotwa	22,2	-3,8
Francja	19,7	3,4
Dania	16,7	1,1
Holandia	8,3	5,4
Bułgaria	5,7	11,4
Węgry	1,7	-3,2
Włochy	0,8	2,7
Belgia	-5,1	6,7
Słowenia	-6,7	4,1
Estonia	-47,5	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych bazy Eurostat: Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp, data wejścia: 5.11.2013].

4. Charakterystyka zatrudnienia w kreatywnych sektorach w Unii Europejskiej po nastaniu kryzysu gospodarczego

Analizę sektorową zatrudnienia w branżach kreatywnych w okresie kryzysu gospodarczego można przeprowadzić na podstawie danych dotyczących następujących działów Statystycznej Klasyfikacji Działalności Gospodarczej we Wspólnocie Europejskiej (NACE rev. 2):

- 58 – działalność wydawnicza;
- 59 – działalność związana z produkcją: filmów, nagrań wideo, programów telewizyjnych, nagrań dźwiękowych i muzycznych;
- 60 – nadawanie programów ogólnodostępnych i abonamentowych;

- 90 – działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką, oraz
- 91 – działalność bibliotek, archiwów, muzeów i pozostała działalność związana z kulturą.

Podobnie jak w przypadku analizy opartej na zawodach, tak i to zestawienie jest jedynie reprezentacją sektora kreatywnego. Powyższe pięć kodów działalności obejmuje te działy, które na poziomie dwóch cyfr kodowania NACE w całości wchodzi w skład branży kreatywnej. Dołączenie kolejnych grup, choć uzasadnione merytorycznie, wymagałoby dysponowania porównywalnymi w skali europejskiej danymi na niższym poziomie agregacji (minimum czterech cyfr).

W 2009 roku, kiedy ogólnoswiatowy kryzys gospodarczy uwidocznił się już wyraźnie, łączne zatrudnienie w powyższych pięciu działach w UE–27 w 2009 roku szacowano na 3,6 mln osób, co stanowiło około 1,7% zatrudnienia ogółem w całej Wspólnocie w tym roku³. Największy udział zatrudnienia w sektorach kreatywnych w zatrudnieniu ogółem zanotowano w krajach nordyckich, a najniższy w Portugalii i Rumunii. Jeśli chodzi o strukturę zatrudnienia w sektorach kreatywnych w Unii Europejskiej, według płci, warto zaznaczyć, że w większości krajów udział kobiet w zatrudnieniu kreatywnym był wyższy (choć zwykle nieznacznie) niż w zatrudnieniu ogółem. Pracownicy sektorów kreatywnych są – co jest powszechną zasadą – dobrze wykształceni. We wszystkich krajach UE–27 udział zatrudnionych w sektorach kreatywnych, mających wykształcenie wyższe, znacznie przekraczał udział tych osób w zatrudnieniu ogółem. Dla całej Unii Europejskiej łącznie różnica ta wyniosła aż 24 punkty procentowe.

Charakterystyczną cechą sektorów kreatywnych Europy jest powszechność występowania nietypowych form zatrudnienia i czasu pracy. W niektórych krajach (Włochy, Holandia, Irlandia i Austria) samozatrudnieni wraz z pomagającymi członkami rodziny w 2009 roku stanowili ponad 30% pracujących w sektorach kreatywnych, podczas gdy w zatrudnieniu ogółem znacznie mniejszy odsetek. Zatrudnienie na czas określony występuje wyraźnie częściej w sektorze kreatywnym niż w zatrudnieniu ogółem, m.in.: we Francji, Danii, Słowenii i Belgii, a rzadziej w Polsce, Holandii i Włoszech. Niemal w całej Europie zatrudnienie w niepełnym wymiarze pojawia się częściej w sektorze kreatywnym niż w ogóle zatrudnienia; dla UE–27 jest to odpowiednio: 25% i 19%. Powszechnym wyróżnikiem zatrudnienia w sektorach kreatywnych jest ponadto częstsze wykonywanie pracy w domu oraz praca jednocześnie u kilku pracodawców.

Należy podkreślić, że w 2009 roku omawianych pięć sektorów kreatywnych w całej UE–27 dawało zatrudnienie zaledwie dwóm trzecim pracowników zatrudnionych w zawodach kreatywnego rdzenia (chodzi o grupę specjalistów kultury i sztuki). Jednak wystąpiły znaczne różnice w poszczególnych krajach: o ile w Belgii i Szwecji sektory kreatywne zatrudniały poniżej połowy reprezentantów grupy 245. zawodów, to w: Polsce, Estonii, Litwie i Słowenii około 80%. Wskazuje to, jak silnie może być niedoszacowana skala zatrudnienia kreatywnego, gdy, ze względu na brak dostępu do porównywalnych danych zagregowanych na odpowiednim poziomie, ogranicza się analizę wyłącznie do danych sektorowych, a pomija reprezentantów kreatywnej klasy pracujących poza sektorami uznanymi za kreatywne.

³ Analiza na podstawie danych Eurostat.

5. Dynamika zatrudnienia w kreatywnych sektorach w Unii Europejskiej w latach 2008-2012⁴

Analizę dynamiki zatrudnienia w sektorach kreatywnych w okresie pierwszych lat trwania globalnego kryzysu gospodarczego można przeprowadzić rozpatrując pięć, przywoływanych, działów klasyfikacji NACE rev. 2., które na poziomie kodów dwucyfrowych w całości wchodzi w skład branży kreatywnej (tabela 3.).

TABELA 3.
Dynamika liczby zatrudnionych w wieku 15-64 lata w UE-27, w latach 2008-2012, w gospodarce ogółem i według wybranych działów kreatywnych

Wyszczególnienie	Zmiana do roku poprzedniego (%)				Zmiana 2012 do 2008 (%)	Zmiana 2012 do 2009 (%)
	2009	2010	2011	2012		
Ogółem	-1,8	-0,8	0,2	-0,3	-2,6	-0,9
NACE 58	-1,1	-2,4	-5,0	2,1	-6,4	-5,3
NACE 59	-6,0	4,9	8,2	-1,5	5,1	11,8
NACE 60	15,1	-0,6	-2,4	0,6	12,3	-2,5
NACE 90	1,5	-0,9	-1,6	4,6	3,6	2,0
NACE 91	-0,6	-1,5	2,4	-0,6	-0,3	0,3
Kreatywne łącznie	0,5	-0,8	-1,0	1,8	0,4	-0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych bazy Eurostat: Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [[Analizując zmiany zatrudnienia w całej gospodarce ówczesnej Unii Europejskiej, można zauważyć, że poza rokiem 2011, w którym nastąpiła nieznaczna poprawa, od 2008 do 2012 roku zatrudnienie spadło \(łącznie o 2,8%\). Największa redukcja liczby osób pracujących w gospodarce ogółem miała miejsce między 2008 a 2009 rokiem, gdy ubyło ich niemal 2%. Na tym tle zmiana wolumenu zatrudnionych w pięciu działach kreatywnych łącznie wypadła lepiej, choć należy podkreślić, że nie znacząco lepiej i różnie w rozmaitych sektorach analizowanej branży. Największy spadek rok do roku odnotowano w 2011 roku, w którym ubył 1% zasobów osób pracujących w pięciu działach kreatywnych łącznie w porównaniu z rokiem poprzednim. Rok 2012 przyniósł już wyraźną poprawę liczby pracujących w sektorach kreatywnych, gdy zatrudnionych tam było 0,4% osób więcej niż w 2008 roku i 1,8% więcej niż w 2011 roku.](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_9_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp, data wejścia: 5.11.2013].</p>
</div>
<div data-bbox=)

Najgorsze wyniki pod względem dynamiki zatrudnienia miała w badanym okresie branża wydawnicza, w której w 2012 roku pracowało o ponad 78 tys. osób mniej niż w 2008 roku. Trudno oceniać, na ile zjawisko to ma charakter restrukturyzacyjny, wynikający z przemian w funkcjonowaniu branży, rozwoju mediów elektronicznych i prze-

⁴ Porównywalne roczne dane sektorowe według klasyfikacji NACE rev. 2 są dostępne jedynie za okres 2008–2012.

mian w stylu konsumpcji dóbr kultury, a na ile jest efektem spadku popytu na dobra wyższego rzędu będącego pochodną kryzysu gospodarczego. Pozostałe cztery działy sektora kreatywnego radziły sobie lepiej i – poza działem 91. (biblioteki, archiwa, muzea, pozostała działalność kulturalna) – zatrudnienie w nich między 2008 rokiem a 2012 rokiem wzrosło. W działalności twórczej związanej z kulturą i rozrywką w tym czasie przybyło 35 tys. pracujących, a w działalności obejmującej produkcję multimedialnych – prawie 22 tys. pracujących. Z pewną ostrożnością należy patrzeć na wyniki dotyczące zatrudnienia w branży nadawczej. Jej świetny wynik ogółem w latach 2008-2012 (przyrost pracujących o 12,3%) był spowodowany głównie skokowym wzrostem zatrudnionych w 2009 roku, po którym branża ta radziła sobie gorzej (2,5% spadek liczby pracujących w 2012 w porównaniu z 2009 rokiem) niż gospodarka ogółem (0,9% spadek w tym samym okresie).

6. Aktualne wyzwania dla dalszego rozwoju zatrudnienia w kreatywnej gospodarce w Unii Europejskiej

Przeprowadzone analizy zmian zatrudnienia w zawodach i branżach kreatywnych ukazują, że sektory kreatywne – szczególnie produkcja treści multimedialnych oraz działalność związana z kulturą i rozrywką – charakteryzują się wyraźnym potencjałem kreowania (lub przynajmniej utrzymywania) miejsc pracy, także w okresie recesji lub spowolnienia gospodarczego. Tym niemniej, aby w najbliższych latach wychodzenia z czasu dekonjunktury możliwości tworzenia tam miejsc pracy wykorzystać w pełni, należy mieć świadomość specyfiki funkcjonowania tego sektora i wynikających z niej zagrożeń.

Po pierwsze, sektory kreatywne w dużej mierze cierpią na niewystarczający dostęp do kapitału na rozwój. Branże ze znacznym udziałem sektora publicznego są uzależnione w dużym stopniu od aktualnej kondycji narodowych budżetów, ich perspektywy rozwoju, a więc są silnie zdeterminowane bieżącą sytuacją makroekonomiczną danego kraju. Z kolei, dla reprezentantów kreatywnego sektora prywatnego problemem staje się niska rozpoznawalność potencjału wzrostowego branży wśród instytucji finansowych, co skutkuje ograniczonym dostępem do kredytów.

Kolejnym elementem, mogącym stać się przeszkodą rozwojową, jest sektorowość prowadzenia polityki i ustawodawstwa na szczeblu centralnym. Pełne wykorzystanie potencjału kreatywnej gospodarki wymaga współpracy resortów: kultury i dziedzictwa narodowego, gospodarki, sportu i turystyki, nauki i szkolnictwa wyższego, rozwoju regionalnego i innych. Programy realizowane w ramach jednego obszaru mogą okazać się niewystarczające, a spory międzyresortowe w projektach interdyscyplinarnych uniemożliwiać ich realizację i wdrożenie stosownych uregulowań prawnych.

Na rynek pracy kreatywnej gospodarki nie można patrzeć tylko przez pryzmat strony popytowej. Zbyt niska podaż wysoko wykwalifikowanych pracowników będzie równie poważnym zagrożeniem jej ekspansji. Co więcej, jest to zagrożenie, którego w krótkim okresie nie da się łatwo wyeliminować, bowiem wymagania kwalifikacyjne tej branży są dość specyficzne. Znaczna część kreatywnych zawodów wymaga od pra-

cownika niewyczuwalnego elementu talentu oraz indywidualnych, wrodzonych predyspozycji, które muszą zostać połączone z twardymi umiejętnościami i specjalistyczną wiedzą, jak np. w: przemyśle filmowym, mediach, branży programistycznej, architekturze lub dziennikarstwie. Są i takie zawody kreatywne, które nie znajdują jeszcze odpowiednich kierunków kształcenia na poziomie średnim lub wyższym⁵.

Ostatnią kwestią, która wymaga znacznego postępu, jest wprowadzenie powszechnie akceptowanych rozwiązań prawnych w zakresie praw intelektualnych, na czerpaniu, z których zysków wiele kreatywnych branż opiera swój model biznesowy. Znaczącą grupą konsumentów dóbr kreatywnych są ludzie młodzi, których decyzje rynkowe w większym stopniu są uwarunkowane relatywnie niskimi dochodami. Mogą oni przedkładać niską cenę nad jakość i oryginalność, a niejednokrotnie oczekują wręcz darmowego dostępu do wytworów sektora kreatywnego. Ten nierozwiązany dylemat aksjologiczny – ochrona własności intelektualnej *versus* powszechny dostęp do wiedzy i kultury – nie sprzyja takiemu rozwojowi sektora, któremu towarzyszyłby wzrost liczby osób mogących utrzymać się z pracy w nim, a nie tylko tworzących kreatywne treści w ramach realizacji swoich pasji pozazawodowych.

7. Rekomendacje związane z polityką i wspieraniem wzrostu zatrudnienia w sektorach kreatywnych

Wskazane w powyższych rozważaniach wyzwania i zagrożenia natury ekonomicznej, społecznej i prawnej, którym sektor kreatywny musi stawić czoła dla wykorzystania swojego potencjału zatrudnieniowego, stanowią pole do uzasadnionej interwencji państwa.

Po pierwsze, wzrost zatrudnienia w sektorach kreatywnych będzie wymagał szerszego dostępu do kapitału inwestycyjnego. Aby to osiągnąć, sektor bankowy powinien nauczyć się lepiej wyceniać aktywa niematerialne, na których tworzeniu bazuje *gros* branż kreatywnych. Z drugiej strony, niezbędna jest promocja myślenia biznesowego w sektorach twórczych, które, do tej pory często będąc skoncentrowanymi głównie na dostarczaniu produkcie lub usłudze, mniejszą wagę przykładają do komercjalizacji wyników swojej pracy.

Wiele produktów sektora kreatywnego może podlegać obrotowi w formie zdigitalizowanej. Aby wykorzystać sieć do tworzenia ekonomicznej wartości dodanej, niezbędne jest jednak ciągle inwestowanie w infrastrukturę umożliwiającą szerokopasmowy dostęp do Internetu, a także podnoszenie poziomu kształcenia twórców i konsumentów w zakresie nowożytnych języków obcych, głównie języka angielskiego.

Na szczeblu wspólnotowym i krajowym potrzebne jest rozwijanie holistycznych, międzysektorowych programów i strategii, które zapewnią możliwość rozwoju gospodarki kreatywnej. Wsparcie powinno objąć funkcjonowanie podmiotów działających w tej branży, w tym w szczególności mikro- i małych przedsiębiorstwach, jak również organizacji pozarządowych. Dotyczyć ono musi nie tylko aspektów: finanso-

⁵ Przykładem może być projektowanie gier komputerowych.

wych, organizacyjnych, prawnych i promocyjnych, ale także zapewnienia odpowiednio przygotowanych pracowników. Stąd konieczne są inwestycje w nowoczesny system edukacji, rozwijanie kreatywności dzieci i młodzieży, jak również naukę i szkolnictwo wyższe w obszarach informatyki, *designu*, sztuki i mediów.

Wzrost zatrudnienia w sektorze kreatywnym jest współdeterminowany istnieniem popytu na jego usługi i produkty. Część przemysłów kreatywnych radzi sobie świetnie z tworzeniem zainteresowania wśród bardzo zróżnicowanego grona konsumentów (np. przemysł filmowy oraz gier komputerowych). Jednak inne wymagają odbiorcy bardziej przygotowanego do percepcji produkcji artystycznych, który chce uczestniczyć w kulturze, jest otwarty na nowość, ceni nie tylko walory utylitarne, ale również estetyczne środowisko, w którym żyje. Wykształcenie takiego konsumenta dóbr i usług ekonomii kreatywnej wydaje się zadaniem niemożliwym do osiągnięcia bez spójnego, długofalowego wsparcia państwa, lecz kwestia ta wykracza już znacznie poza postulat o charakterze ekonomicznym.

8. Podsumowanie

Kreatywna gospodarka – co potwierdzają między innymi dotychczasowe badania australijskie, amerykańskie i brytyjskie – jest nośnikiem nie tylko potencjału tworzenia dodatkowej wartości i szybszego wzrostu PKB, ale także wielu miejsc pracy. Potrzebuje ona twórczych, dobrze wykształconych pracowników, uczy współpracy osób zróżnicowanych ze względu na wiek, płeć czy kulturę, z której się wywodzą. Daje możliwość połączenia realizacji pasji ze sposobem zapewnienia źródeł utrzymania, szansę pracy w elastycznych formach zatrudnienia i czasu pracy.

Wiele kreatywnych zawodów – co pokazano analizując zatrudnienie w krajach Unii Europejskiej – było w stanie rozwijać się także w czasie recesji i pierwszego okresu wychodzenia z dekonunktury. Przykłady Niemiec, Wielkiej Brytanii i innych ważnych gospodarek starego kontynentu wskazują, że tempo tego wzrostu w niektórych branżach było spektakularne, kilkukrotnie przewyższyło tempo wzrostu zatrudnienia w gospodarce ogółem w tym samym okresie. Z kolei, analizy sektorowe pokazały potencjał zatrudnieniowy przede wszystkim: działalności twórczej związanej z kulturą i rozrywką oraz działalności obejmującej produkcję: filmów, nagrań wideo, programów telewizyjnych, nagrań dźwiękowych i muzycznych.

Okres stopniowego wychodzenia z recesji daje nadzieję na dalszy wzrost zatrudnienia w gospodarce kreatywnej w Europie w najbliższych latach. W artykule przedstawiono pewne cechy charakterystyczne tego sektora – zarówno strony popytowej, jak i podażowej – które bez interwencji państwa mogą stać się w przyszłości przeszkodą w stosunku do wzrostu zatrudnienia w tych branżach. Choć przywołana lista z pewnością nie wyczerpuje zbioru determinant zatrudnienia w kreatywnej gospodarce, to zwraca uwagę na pewne wyjątkowe cechy tego rynku, które – być może w większym stopniu niż w innych sektorach – uzasadniają szeroką interwencję państwa.

Literatura

- A textbook of cultural economics* 2010, R. Towse (ed.), Cambridge University Press, Cambridge.
- Baza danych Eurostat, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database?_piref616_1896469_616_925165_925165.p=h&_piref616_1896469_616_925165_925165.expandNode=doAction&_piref616_1896469_616_925165_925165.nextActionId=8&_piref616_1896469_616_925165_925165.nodePath=.EU_MAIN_TREE.data.popul.labour.employ.lfsa.lfsa_emp], data wejścia: 5.11.2013].
- Caves R. E. 2002 *Creative Industries: Contracts between Art and Commerce*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Cultural statistics* 2007, Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg.
- Cultural statistics* 2011, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- DCMS & Creative Industries Task Force 1998 *Creative Industries 1998: Mapping Documents*, Department for Culture, Media and Sport, London: UK.
- EESnet-CULTURE. *European Statistical System Network on Culture* 2012, Final Report.
- European Commission 2012 *Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU*, COM(2012) 537 final, Brussels, 26.09.
- Florida R. 2002 *The Flight of the Creative Class. The New Global Competition for Talent*, Harper Business, New York.
- Hesmondhalgh D. 2002 *The Cultural Industries*, Sage, London.
- Higgs P., Sunningham S. 2008 *Creative Industries Mapping: Where have we come from and where are we going?*, „Creative Industries Journal”, vol. 1, no 1.
- Howkins J. 2002 *The creative economy. How people make money from ideas*, Penguin, London.
- Throsby D. 2001 *Economics and Culture*, Cambridge University Press, Cambridge.
- UNCTAD 2010 *Creative Economy: A Feasible Development Option*, UNCTAD, Geneva.